

אד"ם הכהן ובית-המדרש לרבנים בווילנה

מאת יעקב לויץ

בפרקי זכרונותיו המעניינים „על גדות הווילנה והגיימאן“ (הדואר, גליון ו', שנה מ"ד) כותב ד"ר הירש ליב גורדון, שמרן ר' ישראל סלנטר „השתמט מלקבל משרת מורה לתלמוד בבית המדרש לרבנים, שהוקם בוויילנה (1847) בהנהלתו של אדם הכהן...“ תיתי לו לד"ר גורדון על נכונותו לשים את כתר ההנהלה של בית-המדרש לרבנים על ראש המשורר הנעלה. אבל הבר זה לא עלה אפילו על דעתו של „הקיסר האדיר ורבי-החסד ניקולאי פאולאוויטש... שליט לבדו בכל ארץ רוסיה ובנותיה“, ואף לא על דעתו של „הקיסר האדיר ורבי-החסד אלכסנדר בן-ניקאלוס...“ שלכבודם שר אד"ם את „ברכת המלוכה“ ואת „כליל יופי“ שלו (1). נראה, שפליטת הקולמוס היא מצד בעל הזכרונות החשוב, שכתב „בהנהלתו של אדם הכהן“.

עובדה היא, שבכל 26 שנות קיומו של בית-המדרש לרבנים, משנת 1847 עד שנת 1873, לא עמד בראשו מנהל יהודי כלל וכלל. נתמנה רק משגיח יהודי, ר' צבי הירש קצנלבויגן, שהיה מפקח על הלימודים העבריים מיום היווסדו של המוסד עד שפרש המשגיח מעבודתו בשנת 1866. האינספקטור היהודי מילא, סוף כל סוף, תפקיד עלוב ומבוטל בבית-המדרש (2). בכלל המנהלים הנוצרים, שחתמו על התעודות שהמסיימים ראויים לשבת על כסא הרבנות או להורות תורה לילדי ישראל, היו: אינואן וואשקיביץ, 1847—1851; ק. א. פאבלובסקי, 1851—1864, ונ. סובצ'אקוב (3).

אד"ם הכהן היה בין המורים היהודים הראשונים של בית המדרש לרבנים וכיהן שם כמורה ראשי (4). הוא עמד על משמרתו (כעשרים שנה (5)). לפי הלל נח שטיינשניידר, לימד אד"ם „לשון עבר ודקדוקה בכל בית-הספר, מלשכה הרביעית עד התשיעית, ודרושי קודש ושפת ארמית בלשכות העליונות, שמינית ותשיעית“ (6). על אד"ם הכהן כמורה כותב הביבליוגראף יצחק אייזיק בן יעקב לריב"ל ביולי שנת 1856, המתאונן, אגב, על המשורר, שהוא משקה את תלמידיו „מי רוש הדעות התופשיות“, ש„מנעוריו ועד בואו בימים היה הוא בעצמו מלמד להועיל... מטרתו היתה באמת לראות את תלמידיו עולים למעלה למשכיל, ולא ביד נדיבה חלק את סמני משפטו על שקידת התלמידים בלימודם וידיעתם את משנתם; ופעלו זה אמנם נראה בהדרו על תלמידיו הראשונים, אשר לא מעטה היא ידיעתם בתנ"ך ודקדוק לה“ (7).

אד"ם הכהן הצטיין גם כמטיף ונואם, והשפעתו על תלמידיו היתה רבה. יעקב גורלאנד תלמידו מעיד עליו, שהוא היה „דרשן נעלה, שפתותיו נוטפות מור ותחת לשונו צוף-דבש... מה מאד רבה ונשגבה התועלת בהטיפו נופת-לקחו על לבות נערים...“ (8). בשנת 1865 התגברה הרוסיפיקאציה בבית-המדרש לרבנים בוויילנה. הממשלה דרשה, שהמורים יקראו את שיעוריהם לא באידיש מגורמנת, אלא ברוסית. אד"ם הכהן, שלא היה מוכשר לכך, התפטר מעבודתו בשנת 1866 (9). את מקומו ירש חתנו, יהושע שטיינברג, בעל „מערכי לשון עבר“ ו„משפט האורים“, ששפת ההוראה שלו, בשל יתר המורים, כבר היתה רוסית (10).

(1) כל שירי אד"ם ומיכ"ל, וילנה, תרנ"ה, 1, עמ' 69, 93.

(2) יצחק אייזיק בן-יעקב במכתבו לריב"ל, מיולי 1856, מתאונן על המשגיח, שהוא גותן ציונים טובים לתלמידים, אפילו אם אינם ראויים לכך. „ועל הדבר הזה חרה גם אף ה' לעבענואהן, ויוכיחהו על פניו; אך הוא ענהו תמיד: „עלינו להראות תמיד לפני השרים הגבוהים השומרים עלינו, כי עולים הם התלמידים במעלות השלמות“. הכרם, וארשה תרמ"ח, עמ' 42. ע"י גם „פון נאָענטן עבר“, יאָרגאַנג 1, וואַרשע 1937, עמ' 29.

(3) יהודה סלוצקי, „בית-המדרש לרבנים בוויילנה“, העבר, תוב' ז', תל-אביב, תש"ך, עמ' 31, 40.

(4) ע"י מכתבו העברי של יצחק אייזיק בן-יעקב לריב"ל, הכרם, עמ' 42; פון נאָענטן עבר, שם, עמ' 29.

(5) ע"י ד"ר י. קלוזנר, היסטוריה של הספרות העברית החדשה, מהדורה שלישית. כרך ג', עמ' 186.

(6) „תולדות אד"ם“, בכל שירי אד"ם ומיכ"ל, 1, XIV.

(7) הכרם, עמ' 43; פון נאָענטן עבר, עמ' 30.

(8) כבוד הבית. וילנה תרי"ח, עמ' 30—31.

(9) ע"י י. קלוזנר, שם, עמ' 186.

(10) על דבר הרוסיפיקאציה בבית-המדרש לרבנים בוויילנה כותב ב' 12 בדצמבר, 1866, א. ב. גוטלובר, שהיה אז מורה בבית המדרש למורים בז'יטומיר, לח"י גורלאנד: „... אין לנו לע"ע לא ספרי תנ"ך בלשון רוסיה ואף כי ספרי התלמוד... ומלבד זה עוד חסרה ההכנה היותר נחוצה, היא הכנת העם, נטיית ההמון אל לשון המדינה... והנה שמעיה אזני, כי בוויילנא כבר קיימו וקיבלו עליהם ומורי ביהמ"ד ללמד כל הענינים העברים בל"ר (=בלשון רוסיה)! והדירעקטאר שלנו רוצה ג"כ ע"ז לבקש מאת המיניסטר להקים את העצה הזאת גם בבית-המדרשו... נפלאות היא בעיני, איך מיהרו מורי ווילנא לקבל עליהם דבר שאי אפשר מפאת העדר הספרים הנחוצים. ונגד רצוני מוכרח אני להגיד, שזה בעיני שארלאטאניזם גדול שאיננו מוטבע בטבע משכילי המתווז שלנו...“ רשומות, כרך ב', עמ' 421.